

Mavricij Zgonik*

NOVEJŠI PODATKI NEREDNE, PREKOMEJNE DELOVNE MIGRACIJE IZ OBMEJNIH OBMOČIJ SEVEROVZHODNE SLOVENIJE OD MEŽICE DO TRAT

Med geografsko pomembne probleme v obmejnih pokrajinah Severovzhodne Slovenije spada tudi posebna oblika migracije naše delovne sile iz območij, oddaljenih od državne meje do 15 km, zlasti še iz ožjega, do 5 km širokega obmejnega pasu. To je odhajanje na delo onstran meje v bližnje ali malo oddaljene kraje za en ali več dni v tednu. Pogosto govorimo o »črni« in neevidentirani ali tudi priložnostni dnevni in tedenski migraciji. Znana nam je tudi kot neprijavljeno ali priložnostno zdomsko zaposlovanje.

Kot prostorski pojav v naši notranji migraciji smo ga spoznali po osvoboditvi najprej v zahodnih obmejnih krajih Prekmurja, Radgonskega kota in Osrednjih Slovenskih goric. Njegov prostorski obseg pa se je sčasoma raztegnil še na ostali obmejni pas podravske makroregije, na severno obrobje Zahodnih Slovenskih goric, na gornjo Pesniško dolino, na ozemlje Dravske doline, zlasti še na Dravsko obmejno hribovje in na dravograjsko-mežiško obmejno ozemlje. Za kompleksnejšo preučitev nerednega dnevnega ali tedenskega zdomskega zaposlovanja le horološko teritorialni in materialno kvantitativni prikaz kot pokrajinski pojav obmejnih območij še ne zadošča. Potrebna je še valorizacija dejavnikov, ki nanj učinkujejo, potreben je prikaz pojava kot celovite materialne stvarnosti in pokrajinski problem. Zaradi nekaterih skupnih strukturnih in demografskih izvorov ter prostorske omejenosti je zato ta tip ekonomske migracije nele socioekonomsko temveč tudi geografsko interesanten.

1.

Značilno za priložnostno ali neredno dnevno in tedensko migracijo je, da tiči njen izvor v močnem razkoraku družbenogospodarskega in kulturnega razvoja med dolinskim in sosednjim urbaniziranim območjem na eni ter hribovitim alpskim ozir. gričevnatim subpanonskim območjem na drugi strani. Razvoj obmejnih krajev Severovzhodne Slovenije je mnogo počasnejši. Glede na intenzivnost deagrarizacije in urbanizacije so seveda v celotnem obmejnem pasu določene razlike.

Najmočneje se je znižal delež kmečkega prebivalstva v povojnem razvoju v zahodnem delu mariborske makroregije, v obeh dolinah Drave in Meže ter

* Dr., Izr. univ. prof., Pedagoška akademija Univerze v Mariboru, 62000 Maribor, Mladinska 9, glej izvleček na koncu zbornika.

v neposredni mariborski gravitacijski sferi, sam pas ob meji pa je relativno stagniral. Tu je agrarni značaj še razmeroma močan, in proti vzhodu raste. Urbanizacija sosednjih industrijsko razvitejših centralnih krajev ne priteguje dovolj odvečne delovne sile iz obmejnega agrarnega zaledja. V sosednjem, subpanonskem svetu pa so mnoga središča krajevnih skupnosti le vaška naselja ali pa »osrednji kraji« z neznatnimi neagrarnimi dejavnostmi. Zato si išče odvečna delovna sila iz obmejnega zaledja zaposlitev tudi v nerednem ali sezonskem dnevnem ali tedeškem odhajanju na delo onstran meje. Ceno kmečko in polproletarsko delovno silo pa priteguje tudi nagla deagrari-zacija avstrijskih obmejnih in soobmejnih krajev.

Najnovejša Bračičeva raziskava o kategorizaciji obmejnih in manj razvitih krajevnih skupnosti v Severovzhodni Sloveniji nakazuje strnjen pas manj razvitih obmejnih krajevnih skupnosti, z izjemo Radgone, Ceršaka, Šentilja, od Orešja pri Lendavi do Remšnika na Kozjaku. Ostale krajevne skupnosti proti zahodu z izjemo Libelič in Črne sicer ne sodijo v pas manj razvitih, toda če vzamemo kot statistične enote kat. občine, imamo dejansko nepretrgan pas manj razvitih obmejnih krajev do Mežice in Črne.

Stopnja prekomejnih migrantov je odvisna med drugim tudi od privlačnosti sosednjih držav, od razlike vloge in značaja državne meje, od stopnje preseljevanja agrarnega prebivalstva pri njih ter od naravnega, prometno geografskega in gospodarsko strukturnega značaja obmejnih krajev na obeh straneh meje.

2.

Metodologija proučevanja neredne dnevne ali tedenske migracije v obmejnem področju se v glavnem naslanja na neposredno terensko opazovanje, na konkretno evidentiranje oziroma anketiranje na samih mejnih prehodih. Pri tem se zavedamo določenih pomanjkljivosti. Ob vsej delikatnosti vprašanj obstoja na osnovi enkratnega ali nekajkratnega anketiranja nevarnost preneglega posploševanja, zlasti še ker odhaja večji del priložnostnih zdomcev stihijsko in mimo redne evidence. Tako je ta del anketiranja manj zanesljiv. Še najrealnejše podatke dobivamo na dvolastniških maloobmejnih prehodih, ali na prehodih, ki so odprti le en dan ali dva v tednu (Mežica, Libeliče, Pernice — Mlake, Muta, Remšnik, Kapla, Spičnik, Svečina, Sladki vrh). Na prehodih, ki so odprti ves dan, je evidentiranje težje, tako organizacijsko kot vsebinsko (Vič, Holmec, Šentilj).

Kljub temu sta zadnji anketiranja dali koristne rezultate; na bazi njih moremo natančneje spoznati nele prostorsko razporeditev migrantov, njih stopnjo, dinamiko in izvor odhajanja na delo, temveč tudi nekaj drugih skupnih potez. Tako tudi dejstvo, da je migracija soodvisna od strukture in stopnje preobrazbenih procesov, da je znana v vsem obmejnem področju in kot takšna razmeroma še mlada. Že ti rezultati anketiranja nakazujejo kompleksnost pojava kot pokrajinski problem.

Prvikrat smo evidentirali migracijsko gibanje v obmejnem pasu leta 1970 in 1972. Od takrat se je deagrari-zacija nadaljevala v celotnem obmejnem svetu z nezmanjšano dinamiko istočasno z občutno depopulacijo v večjem delu ozemlja, zlasti še v hribovitem svetu. V dolini in bližnjih osrednjih krajih pa beležimo istočasno mnogo hitrejšo gospodarsko rast, smotrnejšo izgradnjo sekundarnih in terciarnih dejavnosti ter živahnejši infrastrukturni razvoj. Mnogokje so nastali novi, dislocirani obrati, npr. v Lenartu, Radljah, na Otiškem vrhu, Prevaljah, v Selnici. Okrepili so se tudi prejšnji industrijski kraji,

npr. Sladki vrh, Muta. Še več tega opazimo na avstrijski strani v obmejnem pasu, novi obrati živilske, tekstilne in lahke kovinske industrije (Lipnica, Ivnik, Deutschlandsberg, Špilje-Strass, Radgona, Pliberk, Dobrla vas).

Po popisu prebivalstva leta 1971 obstoja v celotnem pasu ob meji depopulacija, zlasti še na hribovitem svetu, na drugi strani pa koncentracija prebivalstva v dolinah. Zanimivo je, da se je celo v neposredni sosesčini Maribora povečalo prebivalstvo le v nekaterih gospodarsko aktivnejših krajih obmejnega pasu, npr. na Sladkem vrhu, Ceršaku, Selnici, stagnacijo pa zaznamujejo celo kraji krajevnih skupnosti Sentilja in Pesnice.

Dinamika prebivalstva je v obmejnih področjih Severovzhodne Slovenije različna. Medtem ko se je velik del prebivalstva v zahodnem, prevladujoče hribovitem obmejnem svetu odseljeval v zaposlitvene kraje v dolinah, je odseljavanje v specifično agrarnem in gosteje naseljenem osrednjem in vzhodnem gričevnatem svetu obmejnega ozemlja zajelo celovitejše območje Sosednji gospodarsko razvitejši kraji, Sladki vrh, Lenart, Radenci, Radgona, so mogli pritegniti le omejeni del odvečne delovne sile. V takšnem stanju nas zanima, kakšna je današnja stopnja dnevne in tedenske migracije, kakšni so motivi odhajanja migrantov, kakšna je njih socialna struktura in razporeditev in kakšne so tendence gibanja po posameznih regionalnih območjih.

3.

Ponovno anketiranje smo izvedli v nepretrganem 10-dnevnem obdobju od 15. do 24. septembra 1975 in drugo od 6. do 15. oktobra 1975 na 16 mejnih prehodih od Mežice do Trat. Iz objektivnih razlogov smo izpustili le prehod pri Viču.*

1) V prvem opazovalnem obdobju je prekoračilo vse omenjene mejne prehode v eno smer skupno 1940, s tistimi, ki so bili evidentirani na prehodu pri Sentilju (iz krajevnih skupnosti Šentilj, Ceršak, Jarenina, Pesnica, Kungota, Maribor), pa skupno 2876 dnevni in tedenski migrantov. V drugem opazovalnem obdobju je bilo zajetih 1787, s tistimi na šentiljskem prehodu pa 2650 nerednih migrantov. Večjih razlik med obema obdobjema ni. Obema globalnima številoma je treba dodati le še po 40 migrantov, ki so odhajali na delo z vlakom preko postaje obmejne milice Maribor.

Največja je bila frekvenca odhajajočih migrantov na vzhodnem, slovenjehoriškem ter zahodnem, koroškem sektorju. Čez prehod na Tratah je bilo registriranih 1245 v prvem in 1073 priložnostnih delavcev v drugem obdobju, čez Holmec pa 396, oziroma 373 delavcev. Od ostalih prehodov sta po frekvenci pomembnejša razen Sentilja (930 ozir. 865) le Radlje (75 ozir. 101) in Jurij ob Pesnici (50 ozir. 60). Najnovejši prehod je pri Libeličah (68 ozir. 15). V razliko od leta 1970 sta pri obeh zadnjih anketiranjih precej zaostala Kozjak (mejna prehoda Kapla in Gradišče) ter gornja Pesniška dolina (Plač npr. 26 ozir. 16).

Že po statističnih podatkih o frekvenci moremo izluščiti v celotnem obravnavanem obmejnem prostoru štiri različne regionalne sektorje.

2) Delež ženskih migrantov znaša v prvem 38 % in v drugem opazovalnem obdobju 40 %, kar je dokaj konstanten delež. Pri tem močno izstopata prehoda na Holmcu in v Libeličah, z deležem okoli 85 % ozir. 94 %. Delež migrantk je razmeroma še visok na prehodih ob gornji Pesnici, okoli 50 %. Višji delež v drugem obdobju gre na račun jesenskih kmečkih opravil.

* Za obe terenski anketiranjeli obstajajo v študiji še podrobni in diferencirani podatki po posameznih mejnih prehodih v več razpredelnica.

3) Glede na razmerje med dnevnimi in tedenskimi migranti kažejo podrobni anketni podatki dokaj ustaljeno podobo. V prvi opazovalni dobi so tvorili dnevni migranti okoli 30 % celotne populacije, če pa upoštevamo tudi šentiljski prehod celo 34 %. V drugem obdobju pa 54 % in skupno s Šentiljem okoli 51 %. Tedenski migranti prevladujejo na »velikih« prehodih, na Holmcu (skoraj 95 %), na Radlju (70 %), Šentilju (58 %) in Tratah (68 %). Največ prestopajo mejo ob ponedeljkih. V drugem opazovalnem obdobju se delež tedenskih migrantov zaradi večje udeležbe dnevnih migrantov pri povečanih jesenskih kmečkih opravilih zniža. Najvišji je delež tedenskih migrantov na prehodu na Holmcu; to so v glavnem delavke, ki gredo na delo v tovarne v Pliberk.

4) Po krajih bivanja je velika večina dnevnih in tedenskih migrantov iz ožjega, do 5 km širokega obmejnega pasu. To velja zlasti za zahodni in srednji del obmejnega pasu. Njihov delež se giblje tu med 75 % in 100 %, dokaj konstanten pa je ta v mežiško-dravograjskem sektorju. Delež migrantov iz soobmejnega, do 10 km širokega ozemlja narašča v srednjem sektorju (na Kozjaku), najvišji pa je v vzhodnem, gričevnatem obmejnem pasu. Čim bolj gremo proti vzhodu, tem manjši je delež migrantov iz ožjega obmejnega ozemlja. Na prehodih Šentilj, Sladki vrh in Trate je delež migrantov iz 5 do 10 km širokega ozemlja nad 30 %, iz do 5 km širokega pasu okoli 60 %, iz krajev nad 10 km pa okoli 15 %.

Migranti so torej pretežno iz najbolj neposrednega obmejnega pasu. Pri tem ima odločilno vlogo tudi različna gravitacija gospodarskih središč zaledja. Najbolj obsežen prostor zajema migracija vzhodno od Šentilja. Migranti, ki gredo na delo v Avstrijo čez prehod na Tratah, prihajajo tudi iz oddaljenejših krajev vse do Gradišča, Cerkvenjaka in Ljutomera, medtem ko je oddaljenost migrantov iz krajev v srednjem in zahodnem sektorju mnogo manjša, čeprav prometne zveze tu niso slabše. Večjo zaviralno vlogo ima pri tem le relief. Praviloma je več tedenskih migrantov iz oddaljenejših krajev, dnevni migranti so doma bolj v neposrednem obmejnem pasu. Zlasti velja to za tiste iz hribovitega obmejnega sveta. Tako kaže geografska razporeditev zaposlenecv glede na njih bivanje določen notranji odnos do drugih družbeno-geografskih pojavov, tako v conah depopulacije kot v conah koncentracije prebivalstva.

5) Po krajih zaposlitve glede na obe anketiranji ni bistvenih razlik. Najvišji je delež zaposlencev v neposrednem avstrijskem obmejnem pasu (od 95 % do 100 %) pri delavcih, ki so doma iz krajev v celotenem hribovitom svetu od Libelič do Gradišča na Kozjaku. V krajih ob gornji Pesnici se zniža delež na 90 % do 95 %, najnižji je delež na obeh skrajnih krilih obravnavanega prostora. Kjer je območje bivanja bolj razpršeno, odhajajo migranti na delo v oddaljenejše kraje onstran meje. Tako se zaposlujejo migranti, ki prestopajo mejo na Tratah, v neposrednem obmejnem pasu 55 % do 60 %. Skoraj 35 % do 40 % jih odhaja na delo tja do Lipnice, Gradca in Brucka na Muri. Nekaj podobnega, le da v manjšem odstotku, opazimo pri migrantih iz Mežiške doline; večina se zaposluje v neposrednem obmejnem področju, toda 20 % do 25 % odhaja še dalje v notranjost Koroške, tja do Celovca in Beljaka.

6) Po načinu odhajanja na delo prevladujejo na vsem področju migranti, ki si iščejo zaposlitev in hodijo na delo onstran meje individualno, samostojno in neorganizirano, v prvem opazovalnem obdobju 71 %, v drugem 65 %. Absolutno prevladujejo tisti, ki prestopajo mejo na dvolastniških ali maloobmejnih prehodih, v glavnem dnevni migranti, ki so zaposleni pri kmečkih ali drugih priložnostnih opravilih. Migrantov, ki odhajajo na delo po skupinah, deloma po posredovanju avstrijskih delodajalcev, je bilo 8 % ozir. 6 %, največ

na prehodih Holmec, Libeliče, Radelj, Jurij, Sentilj in Trate. Po posredovanju zavodov za zaposlovanje je odhajalo 21 % ozir. 28 % migrantov, največ čez prehode, ki so odprti ves dan. Ti so v veliki večini zaposleni v tovarnah, pri večjih gradbenih delih ali izrazito sezonskih delih (pri obiranju sadja, jagodičja, vrtnin, sortiranju in pakiranju, v predelovalni živilski industriji).

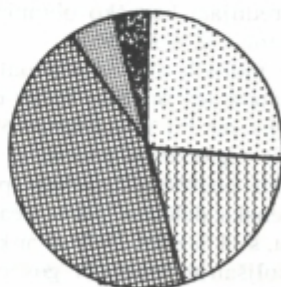
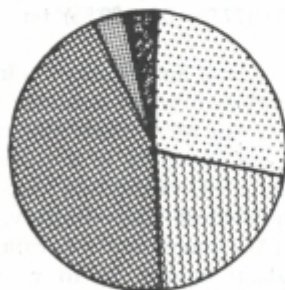
7) Podrobna analiza obeh anket kaže, da opravlja največji del evidentiranih migrantov kmečka ali druga podobna opravila, v prvem opazovalnem obdobju 38 %, v drugem 34 %. Migrantov, zaposlenih v industriji, je bilo 30 % ozir. 35 %. Sledijo migranti pri gradbenih in cestnih delih s 16 % ozir. 14 %. Na zadnjem mestu so bili migranti, zaposleni v gostinstvu in turizmu s 3 %. Če primerjamo zadnji dve anketiranji z onimi leta 1969 in 1972, je tokrat opazen znaten porast zaposlencev v industriji, obrti in trgovini. To je posledica močnejše udeležbe organiziranega odhajanja na delo in globljih družbeno-gospodarskih sprememb tostran in onstran meje.

8) Prejšnje ugotovitve dopolnjujejo do neke mere tudi podatki o načinu prevoza. Se vedno razmeroma visoko število migrantov prekoračuje mejo peš ali s kolesom. Na prehodu pri Sentilju je bilo teh v prvem 28 %, v drugem opazovalnem obdobju 27 %. Če jim dodamo tiste, ki so odhajali z mopedi ali motorji (9 % ozir. 8 %), znaša njihov skupni delež približno toliko, kot je delež zaposlenih zdomcev pri kmečkih delih. 32 % ozir. 43 % je prekoračilo mejo z lastnimi ali tujimi avtomobili. Udeleženi so največ pri nekmečkih delih, njihov prostorski obseg je zato mnogo večji in razpršen. Z avtobusi je odhajalo na delo v Avstrijo 17 % ozir. 20 %, organiziranega prevoza po posredovanju

SOCIALNA STRUKTURA MIGRANTOV

sept. 1975

oktob. 1975

— kmetje zemlj. lastniki

— kmečki sinovi, hčérke

— delavci

— upokajenci

— drugi

delodajalcev pa se je poslužilo 10 % ozir. 12 %. V tem močno izstopa prehod pri Juriju s 44 % ozir. 60 %. Večinoma so to zaposleni v sekundarnih dejavnostih v bližnjih tovarnah ali večjih obrtnih delavnicah. Samo okoli 1 % jih je odhajalo na delo z vlakom, v glavnem tedenski migranti, ki so se vozili v oddaljenejša kraje (na Dunaj, v Leoben, Bruck).

9) Glede socialne strukture migrantov je vprašalnik obsegal 5 kategorij: kmetje lastniki zemlje, kmečki sinovi in hčerke, delavci, upokojenci, ostali. Odgovori na ta občutljivejša vprašanja so bili manj ugotovljivi ter so zato bolj orientacijski. Pri prvem anketiranju je bilo na celotnem opazovalnem ozemlju registriranih okoli 28 % v prvi, 22 % v drugi kategoriji, skupno torej kmečkega porekla okoli 50 %, v drugem opazovalnem obdobju je bilo 26 % ozir. 20 %, skupno okoli 46 %. Med posameznimi regionalnimi enotami sta opazni dve skrajnosti: visoko nad povprečkom v četrti enoti s prehodom na Sladkem vrhu in Tratah (skupno 63 %) ter precej pod povprečkom v prvi enoti s prehodom na Holmcu in v Mežici (skupno z agrarnimi Libeličami le 13 %). Obe stanji odgovarjata socialni strukturi v neposrednem obmejnem pasu.

V tretji kategoriji je bilo evidentiranih 44 % ozir. 45 % migrantov, z najvišjim deležem v koroški regionalni enoti (82 % ozir. 83 %) ter najnižjim deležem v četrti, izrazito agrarni enoti. Če prištejemo tej kategoriji še anketirance upokojence, ki so tvorili 3 % ozir. 5 %, ter še ostale migrante iz pete kategorije, predstavljajo delavci relativno najvišji delež migrantov.

10) Dokaj relativni so podatki o zemljiškoposestni sestavi. Migrantov, ki so izjavili, da nimajo zemlje, je bilo 65 % v prvem in 66 % v drugem opazovalnem obdobju. Do 2 ha zemlje je imelo 17 % ozir. 13 %, od 2 do 5 ha je imelo 12 % ozir. 18 %, nad 5 ha do 10 ha pa 5 % ozir. 3 %. Glede na to, da prevladujejo posesti do 5 ha, so to agrarni prebivalci, katerih gospodarstvo ni primerno za uspešno preživljanje. Nad 5 ha ima razmeroma največ anketirancev iz obdravskega obmejnega področja. Najvišji pa je delež migrantov brez zemlje. Pri tem prednjači koroško obmejno področje (77 % ozir. 89 %) ter slovenjehoriški sektor s 62 % in 56 %.

11) Po motivih ali vzrokih odhajanja je največ anketirancev izjavilo, da si iščejo zaposlitev onstran meje, da bi si preskrbeli nujne dohodke za samo življenje, pri prvem anketiranju 69 %, pri drugem 68 %. Bistvenih razlik po posameznih regionalnih enotah ni bilo, močnejše izstopata le koroško in slovenjehoriško področje. Semkaj spadajo izrazito nekvalificirani delavci, dni-narji ali ženska delovna sila iz neagrarnih ali mešanih gospodinjstev. Na drugem mestu, s 14 % ozir. 15 % so anketiranci, ki kot glavni motiv navajajo potrebe po izboljšanju kmečkih gospodarstev; zlasti opazno je to v agrarnem hribovitem in vzhodnem sektorju. Težnja po pridobitvi dopolnilnih sredstev za modernizacijo in mehanizacijo kmetijstva, vinogradništva ali gozdarstva ima ugodne posledice pri uvajanju drobne mehanizacije, adaptacije hlevov in gospodarskih poslopij, opremi domačij, načrtni preobrazbi zemlje, večanju živinskega fonda itd. Tretji osnovni motiv, za katerega se je izreklo 13 % ozir. 12 % anketirancev, je bila želja izboljšati dohodke zaradi modernizacije stanovanjske in družinske opreme. V tej skupini so tudi upokojenci, sicer pa kakor v prejšnji skupini največ tedenskih migrantov. Ostali motivi so mnogo redkejši in težje ugotovljivi npr. povečati dopolnilna sredstva za odplačilo kreditov, izplačilo dedičev, šolanje otrok itd. V obeh anketah je bilo takih le 2 % ozir. 3 %.

Razmeroma pomemben vzrok odhajanja je v zadnjem času pomanjkanje dela za žensko delovno silo. To je opazno v hribovitem živinorejsko gozdna-

tem in v poljedelsko sadjarskem področju. Najbolj je ta motiv prisoten v koroškem in obdravskem obmejnem pasu, deloma zaradi specifične strukture industrije ter šibke terciarne dejavnosti, deloma zaradi pomanjkanja vsake industrije. Ne nazadnje je eden važnih motivov trenutna konjunktura v nekaterih gospodarskih vejah v avstrijskem zaledju ter s tem privlačnost višjih zaslužkov, zlasti po ureditvi socialnih ugodnosti.

5.

Rezultati anketiranja so geografsko zanimivi po posameznih obmejnih regionalnih območjih.

1) V prvem, koroškem obmejnem območju sta po intenziteti pomembna prehoda le na Holmcu in Libeličah. Pred leti še opazna Mežica, je danes omejena na nekaj dnevnih migrantov upokojencev, ki se zaposlujejo pri kmetijskih in gozdnih delih v spodnji Podjuni.

Ravenska občina z močno industrializirano dolino napaja prehod na Holmcu z migranti iz obmejnega hribovitega območja in iz same doline. Ta navidezna anomalija je zaradi pomanjkanja zaposlitvenih možnosti za ženske v lastni regiji. Opazno pa je, da je odhajanje dokaj mobilno. Čim se pojavi možnost zaposlitve doma, ali se ponudi boljša možnost zaslužka onstran meje, nastane nova inovacija. Tako je v bližnji preteklosti odhajalo precej začasnih migrantov na delo tudi v tovarne v Ivnik, Deutschlandsberg. Ko pa se je odprla možnost zaposlitve v novih tekstilnih tovarnah na Prevaljah in Otiškem vrhu, ali so se poslabšale prevozne možnosti, je intenzivnost dnevne ali tedenske migracije v Avstrijo hitro nazadovala. Ostreje zahteve po socialnem zavarovanju naših delavcev pri avstrijskih delodajalcih so sprožile naglo nazadovanje neredne dnevne migracije v kmečkih ali obrtniških delih.

Poseben primer je migracija pri Libeličah. Je zelo mobilna in odvisna od razpoložljivosti sezonskih kmetijskih del. Skoraj 100 % so dnevni migranti. Presežki ženske agrarne delovne sile hodijo iz bližnjih obmejnih krajev Libelič, Libeliške gore in Strojne na sezonsko delo na bližnja specializirana posestva v Potoče in Suho, motivirani po boljših zaslučkih kot dopolnilo za lastni osebni standard. Ob deagrarizaciji tega razmeroma še močno agrarnega obmejnega področja, ki leži v prometnem zatišju, tudi razmah industrializacije v obeh občinah ne more nuditi v dosegljivi bližini ženski delovni sili primerne zaposlitve. Zaposlovanje preko meje je sezonskega značaja, saj je bilo v oktobrskem primerjalnem obdobju po frekvenci za 60 % nižje.

Relativna stalnost zaposlovanja čez teden in organizirano odhajanje migrantov odpira vprašanje, ali je ta zvrst migracije še »začasno, neredno zaposlovanje«, ali ni to pravzaprav poseben tip redne dnevne migracije. Proti temu govori njena mobilnost in intenziteta, ki se takoj zmanjša, čim se odpro nove možnosti zaposlovanja nekvalificirane delovne sile v lastnem, urbaniziranem delovnem področju.

2) Drugo anketno območje je na izrazito gozdarsko živinorejskem hribovitem svetu od Pernic-Mlak na obronkih Košenjaka in Golice do Kaple in Gradišča na Kozjaku. Na vseh šestih prehodih smo ugotovili razmeroma šibko frekvenco, prevladujočo dnevno migracijo z odhajanjem največ v ponedeljkih ter prevladujoče neredno zaposlovanje v neposrednem avstrijskem obmejnem pasu pri kmečkih delih. Od vseh prehodov prednjači Radelj, ki ima nad 60 % prestopov v celotnem sektorju. Mejo prehajajo tu tudi iz širšega zaledja (Radlje, Ožbalt, Vuhred, Podvelka), medtem ko na ostalih prehodih predvsem iz ožjega obmejnega ozemlja.

V primerjavi z registriranimi prehodi julija in oktobra 1969 v enako dolgih obdobjih se je frekvenca ob zadnjih dveh anketiranjih zmanjšala na okoli 25 % ozir. 40 %. Hitro razslojevanje agrarnega hribovskega prebivalstva v obmejnem pasu oddaja ob vsej pereči družbenogospodarski problematiki še nadalje odvečno delovno silo, vendar z izrazito težnjo po zaposlovanju v dravski, mežiški dolini ali v mariborskem bazenu. Neredna selitev delovne sile pa še vztraja v zmanjšani meri tam, kjer je želja po dopolnilnih dohodkih za modernizacijo gospodarstva ali po povečanju družinskega standarda v odmaknjenih obmejnih krajih.

3) Nekaj podobnega zasledimo na mejnih prehodih v gornji Pesniški dolini in Svečinskih goricah. V primerjavi z opazovalnima obdobjema junija in oktobra 1972 je tokrat intenziteta migrantov manjša za 70 % ozir. 65 %. Večja frekvenca jeseni nakazuje močnejšo udeležbo pri vinogradniško sadjarskih delih. Prednjači prehod pri Juriju, na drugem mestu je prehod na Plaču. Oba zajemata zaposlenca iz pesniške doline in iz sosednjega gričevnatega sveta. Ostala dva prehoda Svečina in Špičnik sta le lokalnega pomena.

Zaradi boljših komunikacij in večje možnosti zaposlovanja v neagrarnih dejavnostih je migracija usmerjena tudi globlje v avstrijsko zaledje, vse do Lipnice. Po strukturi je še vedno visok delež migrantov iz prvih dveh kategorij, zlasti ker jim smemo prišteti še upokojene iz zadružnih kmetijskih obratov. To kaže tudi na osnovni prostorski problem. Zaradi pomanjkanja sleherne neagrarne dejavnosti v sami obmejni regiji, gostejše naseljenosti in večje agrarne gostote je gornja Pesniška dolina kljub bližini ožjega mariborskega gravitacijskega središča še vedno potencialna rezerva tudi za priložnostno prekomejno dnevno ali tedensko migracijo.

4) Socioekonomsko in družbenogeografsko je interesanten prehod pri Šentilju. Označujeta ga visoka frekvenca migrantov ter razpršenost bivališč in regionalne usmerjenosti. Po dodatnih informacijah obmejne službe je prešlo mejo v prvem opazovalnem obdobju v eno smer samo iz občine Maribor 937, v drugem obdobju 865 evidentiranih dnevnih ali tedenskih migrantov, v ogromni večini iz krajevnih skupnosti Šentilj, Ceršak, Pesnica, Kungota in Jarčina. Temu številu moramo dodati še 120 ozir. 220 migrantov iz krajevnih skupnosti Lokavec, Zgor. Ščavnica in Jurovski dol. Vsi migranti so z izjemo tistih iz krajevnih skupnosti Ceršak in Šentilj doma v še močno agrarnih in nerazvitih obmejnih krajih.

Šentiljski prehod prestopajo še mnogi migranti iz občin Slovenska Bistrica, Ptuj in Ormož, skupno 37 % ozir. 44 %. Čim bolj oddaljeni so kraji bivanja, tembolj prevladujejo moški in tem več je zaposlenih v neagrarnih dejavnostih. Regionalno so usmerjeni globlje v avstrijsko zaledje, do Linza in Dunaja, zaposleni v tovarnah in pri gradbenih delih.

Migranti so največ doma v obmejnem prostoru, ki leži nekako v sredi celotnega obmejnega pasu med dvema strnjenima in longitudinalno usmerjenima sektorjema. Na eni strani predstavljajo prehodno področje, na drugi strani pa so v neposredni bližini ožjega mariborskega gravitacijskega prostora. Ponuja se vprašanje, zakaj ne more komaj 10 do 15 km oddaljeno središče mariborske makroregije pritegniti velikega števila migrantov, ki odhajajo na delo čez Šentilj. Ali pa je deagrarizacija še tako stihijska, da ne more odvečna delovna sila najti zaposlitve v njihovem naravnem in gospodarsko močnem središču?

5) Najmasovnejše je odhajanje začasnih migrantov iz obmejnega območja vzhodno od črte Ceršak-Jakobski dol. Izvzeto je le ožje področje Ceršaka in Sladkega vrha, preko katerega gre le skromno število migrantov. Omejene

možnosti zaposlovanja v lastni industriji ter razmeroma slabe prometne zveze proti vzhodu in jugu so vzrok, da pričanja že kmalu ob njegovem vzhodnem robu cona zelo intenzivne migracije. Njeno napajališče je vse severno obrobje Osrednjih Slovenskih goric in zahodni del Apaškega polja, njen iztok pa mejni prehod Trate-Cmurek.

Nad 50 % migrantov prihaja iz krajevnih skupnosti v neposrednem obmejnem pasu (Zgor. Velka, Lokavec, Stogovci, Zgor. Ščavnica, Apače); ostali so iz sosednjih krajevnih skupnosti vse do Lenarta, Benedikta, Cerkvenjaka, Vidma ob Ščavnici. Povprečno 40 % jih odhaja na delo ob ponedeljkih. Zaposleni so največ pri neagrarnih, fizičnih delih tudi v globlji notranjosti Avstrije. Po socialnem izvoru so največ z malih kmetij (nad 65 %). Do 5 ha je 40 %, brez zemlje 55 % anketirancev. Zaradi reliefne razgibanosti, zemljiškoposestne razdrobljenosti in slabe organizacije proizvodnje nudi domače kmetijstvo skromnejše dohodke kot sosednja agrarna področja. Ob pomanjkanju skoraj sleherne neagrarne dejavnosti, ob malih vaških središčih ter akutnih preslojevalnih procesih nudijo območja vzhodno od Sladkega vrha obilo težaške, nekvalificirane delovne sile.

V zadnjih letih je frekvenca začasnih delovnih migrantov čez »zloglasni« prehod na Tratah precej nazadoval. Najvišje je bilo pred 8, 10 leti, ko je takratno inovacijsko gibanje začasne ekonomske migracije sovpadalo z zgodnejšo in hitrejšo deagrarnizacijo na avstrijskem obmejnem ozemlju, kjer je vrsta gospodarskih organizacij ostala brez delovne sile, zlasti pri tim. »umazanih« težaških delih. K zmanjšanju migracije so prispevale izboljšane cestne povezave proti Lenartu, Radgoni, Mariboru ter industrijski razmah Lenarta. Kljub temu je bilo registriranih na Tratah 1245 migrantov v prvem in 1073 v drugem opazovalnem obdobju, od tega je bilo 75 % ozir. 80 % moških.

Šibko gospodarsko dinamiko v obmejnem področju kaže tudi relativno visok delež v kmetijstvu (38 %) ter pri gradbenih in cestnih delih (20 %) zaposlenih zdomcev. Začasna selitev delovne sile čez Trate zajema izrazito nerazvite krajevne skupnosti iz občin Lenart, Radgona in Maribor v neposrednem obmejnem pasu. Samo iz Lokavca je bilo anketiranih 217 ozir. 250, iz Zgor. Ščavnice 193 ozir. 170 in Apač 187 ozir. 196 migrantov.

6.

Nasprotja med razvitejšimi krajevnimi skupnostmi in mesti na eni ter nerazvitimi obmejnimi področji na drugi strani, rojevajo v obmejnih pokrajinah določene napetosti. S pospešeno industrializacijo se širijo in vsestransko napredujejo urbana središča, medtem ko podeželske dejavnosti s kmetijstvom in drobno obrtjo še vedno zaostajajo. Odras takšnega razvoja na obeh straneh meje je med drugim tudi prevladujoči stihijski značaj zaposlovanja. V zadnjih letih kaže, da se ekonomski učinki migracijskega gibanja zboljšujejo, vendar kljub urejenejšim socialnim obveznostim s strani avstrijskih delodajalcev ta oblika zdomskega zaposlovanja še ni prenehala. Določene spremembe so omejene le na posamezne obmejne sektorje. Precej je nazadovala v obmejnem pasu podravskega hribovja in delno ob gornji Pesnici. Trenutno je najbolj prisotna v obmejnih področjih, kjer je intenzivnejša in nenačrtna deagrarnizacija, kjer je močno razslojevanje, hitro opuščanje poljedelskih površin, v hribovitem svetu depopulacija, in tam, kjer je zaradi enostransko razvitega gospodarstva otežkočeno zaposlovanje ženske delovne sile.

Neredna selitev prinaša kot dokaj mobilni regionalni pojav obmejnimi prebivalcem dopolnilna sredstva, toda trdnejših in perspektivnejših gospodar-

skih učinkov je malo, družbenogeografski problemi ostajajo. Ker nastaja v gospodarsko in kulturno zaostajajočem svetu, obravnavana oblika notranje prekomejne migracije socialne razlike med mestom in obmejnimi podeželjem samo še poglobi. Zaradi prevladujočega stihijskega značaja njenega razvoja in njenih funkcij, predstavlja v obmejnih pokrajinah kompleksno problematiko.

Številke evidentiranih dnevnih in tedenskih migrantov v obeh opazovalnih obdobjih na nekaterih obmejnih prehodih niso ravno nizke. Samo čez Šentilj je šlo v obeh obdobjih v eno stran 1728 ozir. 1962, čez mejni prehod na Tratah 1245 ozir. 1063, čez prehod na Holmcu 375 ozir. 396 in čez Radelj 75 ozir. 101 začasno, dnevno ali tedensko zaposlenih zdomcev. Skupaj sta obe anketi zajeli samo na teh štirih prehodih 3340 ozir. 3500 začasnih migrantov. To je delovna sila, ki bi zadoščala za tri ali štiri večje tovarne ali za šest do sedem srednje velikih tovarn, ozir. bi mogla pokrivati tržno usmerjeno kmetijstvo v celotni obravnavani obmejni regiji.

Od vseh petih obravnavanih obmejnih sektorjev je socioekonomsko najbolj pereče stanje v obmejnem pasu od Sladkega vrha do Trat in Apač ter Zgor. Ščavnice. Celo kraji, komaj 10 do 15 km oddaljeni od Maribora, Radelj, Dravograda in Raven, še vedno napajajo sosednje mejne prehode z neredno, začasno odhajajočo delovno silo. Takšni kraji so ob gornji Pesnici, v Svečinski goricah, v šentiljsko-jareninskem področju, celo v krajevnih skupnostih Kungote in Pesnice. Takšen je primer v zatišju ležečih Libelič v odnosu do Dravograda, v mežiški dolini v odnosu do Raven, Prevalj in Mežice ter v zaledju Mute in Radelj v odnosu do industrijskih krajev v dravski dolini. Najbolj aktiven del prebivalstva odhaja na delo v tujino, ker ga ne moremo zaposliti doma in vendar je naša trdna želja, da bi naše obmejno ozemlje ostalo živo in polnokrvno.

Gradivo in literatura

1. Rezultati anketiranja dnevnih in tedenskih migrantov na 16 mejnih prehodih od Mežice do Trat v desetdnevnem opazovalnem obdobju od 15. do 24. sept. 1975.
2. Rezultati anketiranja dnevnih in tedenskih migrantov na 16 mejnih prehodih od Mežice do Trat v desetdnevnem opazovalnem obdobju od 6. do 15. okt. 1975.
3. Poročila obmejne službe o anketiranju in sezonskem zaposlovanju naše delovne sile v obeh opazovalnih obdobjih sept. in okt. 1975.
4. Poročilo obmejne službe o migraciji sezonske delovne sile na mejnem prehodu Šentilj v času od 15. do 24. 9. 1975 in od 6. do 15. 10. 1975.
5. Kartografska obdelava podatkov obeh anketiranj dnevnih in tedenskih migrantov na 15 mejnih prehodih od Mežice do Trat (brez Šentilja) 1975, izdelana na Inštitutu za geografijo univerze v Ljubljani 1976.
6. Anketiranje dnevnih in tedenskih migrantov na mejnih prehodih Vič, Mlake, Bistriški jarek, Radelj, Remšnik, Kapla in Gradišče a) od 6. 7. do 19. 7. 1969, b) od 28. 9. do 9. 10. 1970.
7. Anketiranje tedenskih in dnevnih migrantov na mejnih prehodih Jurij ob Pesnici, Špičnik, Svečina, Plač a) od 19. 6. do 24. 6. 1972, b) od 23. 10. do 28. 10. 1972.
8. Podatki popisov prebivalstva SRS leta 1961 in 1971.
9. Mavricij Zgonik, Vloga državne meje v gospodarsko populacijskem razvoju in spreminjanju izrabe tal v Obmejnem Podravskega hribovju, *Geographica Slovenica* 2, Ljubljana 1973.
10. Mavricij Zgonik, Tedenske migracije kot odraz družbenega razlikovanja v obmejni podravski regiji, *Geographica Slovenica* 3, Ljubljana 1974.
11. Igor Vrišer, Mesto in podeželje — eden od aspektov socialnega razlikovanja, *Geographica Slovenica* 3, Ljubljana 1974.
12. Vladimir Bračič, Poizkus opredelitve obmejnih in manj razvitih obmejnih krajevnih skupnosti v Severovzhodni Sloveniji, *Geografski vestnik XLVIII*, Ljubljana 1976.

**RECENT TRENDS IN THE MIGRATION OF WORKERS FROM THE
BORDER REGIONS BETWEEN MEŽICA AND TRATE IN THE NORTH-EAST
OF SLOVENIA**

The investigation deals with the unregulated daily and weekly migration of our labour force to work across the border — a phenomenon which continues to be a topical issue in the border regions of the North-East Slovenia. The methodology is based on direct observation on the field and on the results of two pollings made in September and respectively in October 1975 at 16 border crossings on the Yugoslav-Austrian border, while the dominant aspect is the socio-geographical one. Fairly realistic is the information about the degree and dynamics, the origin and orientation of migrants as well as about the manner of migration and of finding employment and about the influences of the specific features of the relief and the traffic connections. Because of the delicate nature and the related difficulties in eliciting answers the information about the social, the occupational, and the land-ownership structure as well as about the motives for migration is less reliable, yet within the entire complex sufficiently instructive; this is information about factors which are making the phenomenon of migration a topical problem in the area and at the same time point to the close connection between the general socio-economic development and the thorough changes in the agrarian area.

Similar polling was carried out in the border regions along the river Drava and along the upper section of the Pesnica in 1969, 1971 and 1972. The more recent state of affairs is of particular interest in view of the growth of industrialization and urbanization in the neighbouring regions of the Maribor macro-region on the one hand and in the Austrian border regions on the other. This time the polling disclosed an overall decrease of 60 to 70 percent in the border region of Kozjak and in the upper section of the Pesnica Valley. This type of inter-regional migration of manpower is anew registered in the Mežica Valley and in the border local communities in the central Slovenske Gorice. Otherwise, the decrease was found also along the river Mura, on the northern fringes of the central Slovenske gorice and on Apaško polje, yettogether with the border area of Šentilj — it continues to have the highest frequency. In the communes of Ravne, Dravograd and partly Radelj this is to be related to the rather inadequately developed industry while in the border regions of the communes of Maribor and Lenart the principal cause has to be sought in the relative economic backwardness of these regions and in the strong socio-economic changes of the neighbouring Austrian places.

The temporary migration of manpower is on the one hand determined by the rapid deagrarianization of the border regions and on the other by the sped-up nonagrarian development of the narrower Maribor gravitation area, of Lenart, and of the local economic centres in the valleys of the Drava and Mežica. The irregularities in the daily and weekly migration of manpower to work on the other side of the border spring from the conflicts due to the tensions between the more developed local communities and towns on the one hand and the underdeveloped belt along the border on the other. With the growing industrialization it is the urban centres which are spreading and progressing in every respect whereas the rural activities and handicrafts continue to remain backward.

Most of the migrants were found to come from the ranks of farmers, their sons and daughters: during the first period of polling ca. 50 percent, and during the second 46 percent. In this respect two extremes stand out among the individual regional units: high above the average in the unit of Slovenske gorice at the crossings at Trate and Sladki vrh and partly at Sentilj (together over 60 percent), and considerably below the average in the regional unit of Koroško, with the crossings at Holmec, in Mežica, and at Libeliče (together only 12 percent). Both extremes correspond to the social structure in the immediate belt along the border. Reverse to this is the percentage of migrants from the workers category.

In total, during the first period of investigation we registred at only the five most frequented border crossings (Trate, Sentilj, Holmec, Radelj and Jurij) a total of 3402 or respectively 3600 temporary migrants, of which daily migrants take up 36 and resp. 50 percent. The surplus labour force which is being made available by the deagrarization and could find work in the economically and otherwise more developed neighbourhood if this were more positively oriented is, as it happens, going to work across the border. Along the entire border from Mežica to Trate there are emerging five basic territorial sectors, while with regard to the intensity of migration abroad three different belts in the hinterland. In view of all this the investigation make it urgent to analyze the socio-economic and socio-geographical changes not only on the belt along the state border but also in the belt on the other side of it.